

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 11 juni 2008

Mål nr

Ö 1262-08

SÖKANDE

GG

Ombud: Advokaterna MK och AS

SAKEN

Resning

TIDIGARE AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 16 januari 2006 i mål T 3248-04

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår GGs resningsansökan.

BAKGRUND

Genom hovrättens dom fastställdes Varbergs tingsrätts dom den 4 juni 2004 i mål T 54-02, enligt vilken GG förpliktades att till SF utge tolv miljoner kr

jämte ränta. Fordran i målet avsåg krav på mäklarprovision. Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

GG har ansökt om resning i målet. Han har även yrkat att Högsta domstolen förordnar om inhibition avseende hovrättens dom.

SKÄL

Till stöd för sin resningsansökan har GG åberopat ett mellan SF och Antartic Investments Limited (Antartic) träffat avtal. Enligt avtalet, som är daterat den 4 juni 2004, d.v.s. samma dag som tingsrätten meddelade sin dom i målet, skall Antartic överta SFs fordringar på GG, i enlighet med Varbergs tingsrätts dom, under bl.a. följande förutsättningar:

”1 § SF överlåter på Antartic sin fordran på GG avseende mäklarprovision jämte ränta och kostnader per den 4 juni 2004 och på nedanstående villkor och förutsättningar.

2 § SF förbinder sig att fortsätta målet mot GG så länge som domen inte vunnit laga kraft.”

GG har som grund för resning åberopat att han först efter rättegången fått kännedom om överlåtelseavtalet och att SFs talan mot honom skulle ha ogillets om han hade åberopat detta avtal jämte den framlagda bevisningen under hovrättsprocessen, eftersom avtalet visar att köparna aldrig haft för avsikt att fullfölja köpet och någon mäklarprovision därför aldrig skulle utgå.

Det är inte sannolikt att förebringandet av överlåtelseavtalet skulle ha föranlett slutsatsen att köparna aldrig haft för avsikt att fullfölja köpet, så att SFs

talans på grund härav skulle ha ogillats. Resningsansökan kan därför inte bifallas på denna grund.

GG har vidare som grund för resning åberopat att om han hade känt till överlåtelseavtalet under hovrättsprocessen så skulle han ha åberopat detta för att visa att SF inte längre var borgenär, vilket skulle ha medfört att talan mot honom ogillats.

Det är riktigt att om det under rättegången framkommer att käranden överlåtit fordringen till annan, och förvärvaren inte inträder i rättegången, så skall på svarandens invändning härom överlåtarens talan i allmänhet ogillas. Om talan bifalls kan emellertid normalt den omständigheten att svaranden på grund av överlåtelsen har att betala till annan än den som enligt domen är berättigad att erhålla betalningen inte utgöra en nackdel för svaranden av det slaget att han kan beviljas resning på grund av överlåtelsen. Härvid är särskilt att märka att svaranden, om det är oklart vem som innehar fordringen, måste vara berättigad att trots den lagakraftvunna domen deponera betalningen hos länsstyrelsen för den rätte innehavarens räkning, enligt lagen (1927:56) om nedsättning av pengar hos myndighet.

I det nu förevarande fallet tillkommer att SF enligt överlåtelseavtalet hade åtagit sig att slutföra kravmålet mot GG till dess lagakraftvunnen dom förelåg. Avtalet får anses innebära att SF haft förvärvarens, Antarticas, uppdrag att fullfölja processen för bolagets räkning men i eget namn. Även om överlåtelseavtalet hade varit känt under rättegången, skulle SF därför ha varit saklegitimerad att fullfölja processen i eget namn. Det är således inte sannolikt att ett åberopande av överlåtelseavtalet under hovrättsprocessen skulle

ha fått till följd att SF förlorat sin talerätt och talan mot GG till följd härav ogillats. Redan av detta skäl skall ansökningen om resning avslås.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Johan Munck, Severin Blomstrand, Torgny Håstad (särskilt tillägg), Anna Skarhed (referent) och Gudmund Toijer
Föredragande revisionssekreterare Pontus Woxner

	BILAGA TILL PROTOKOLL 2008-04-01		
		Mål nr Ö 1262-08	

Justitierådet Torgny Håstad tillägger för egen del:

”I doktrinen anförs att *en dom har rättskraft mot den som under en rättegång förvärvat tvisteför målet från käranden*, oavsett om förvärvaren inträder som part i rättegången, utom om förvärvaren gjort ett exstinktivt godtrosförvärv (se Gärde, Nya rättegångsbalken s. 140 och 196, Ekelöf, Rättegång II, 1996, s. 155 f. samt Sven Larsson, Studier rörande partshandlingar, 1970, s. 132 f.). Uttalandena gäller rättegångar i allmänhet, och reservationen angående exstinktiva godtrosförvärv torde avse exempelvis situationen när tvisten rör bättre rätt till lösöre eller ett löpande skuldebrev och käranden överlåtitt objektet under rättegången till en godtroende som då också fått objektet i sin besittning. Vid överlåtelse av en enkel fordran, som det är fråga om i förevarande mål, kan förvärvaren emellertid inte göra ett exstinktivt godtrosförvärv (jfr däremot 14 § skuldebrevslagen), och en enkel fordran är i princip inte heller negotiabel (se 27 § samma lag jämförd med 15 §).

Frågan kan då ställas, huruvida en betalning i enlighet med domen till käranden SF skulle *tack vare domens rättskraft* befria GG från skulden, fastän han numera är i ond tro om överlåtelsen, och om GG – som i domen ansetts vara betalningsskyldig – därför skulle *sakna ett befogat intresse av resning* på den åberopade grunden att SF under rättegången hade överlåtitt fordringen, varav skulle följa att resning inte bör beviljas på denna grund. Alltså: vad täcker domens rättskraft i förevarande fall?

I Gärdes kommentar till rättegångsbalken framhålls att den som under en rättegång förvärvat tvisteföremålet från käranden, *om inte annat följer av civilrättsliga principer*, blir rättskraftigt bunden av den dom som meddelas i saken, vilket är nödvändigt för att det rättsskydd som rättegången avser att ge motparten skall vara effektivt. Under dessa omständigheter måste successorn kunna överta överlåtarens talan, vilket möjliggörs genom 13 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken. (Se Gärde, Nya rättegångsbalken s. 140; jfr s. 196).

Ekelöf preciserar inte rättskraftens innebörd i samband med sin behandling av 13 kap. 7 § rättegångsbalken. Enligt hans generella åsikt har en dom rättskraft mot tredje man, *om parterna vid tiden för rättegången hade kunnat sluta ett motsvarande avtal som hade bundit tredje man* (se Ekelöf, Rättegång III, 7 uppl. 2006, s. 234).

Eftersom Gärde gör ett undantag från principen om rättskraft mot tredje man när annat följer av civilrättsliga regler, förefaller han och Ekelöf förorda samma regel. Jag utgår i fortsättningen från att den av Ekelöf formulerade principen gäller.

Gäldenären kan alltid komma överens med *borgenären* (alltså den som är materiellt berättigad) om förändringar av fordringsförhållandet, och en betalning till borgenären är alltid befriande (även om det brast i dennes legitimation). Härav följer att en dom till nackdel för en kärande, som då var borgenären, exempelvis innebärande att den enkla fordringen är ogiltig, binder den som efter rättegången förvärvar ”fordringen” från käranden.

Enligt 29 § skuldebrevslagen blir emellertid även en *betalning till den som tidigare varit borgenären men som redan överlåtit fordringen* befriande, utom om gäldenären visste att överlåtaren inte längre ägde uppbära betalning eller hade skälig anledning att misstänka det. Av bestämmelsen anses följa att ett *avtal* som gäldenären i god tro om en överlåtelse ingår med överlåtaren *om förändring eller upphörande av skuldförhållandet* binder förvärvaren (se NJA II 1936 s. 84 och NJA 1985 s. 121, vilka i och för sig handlar om löpande skuldebrev, samt Walin, Lagen om skuldebrev, 2 uppl., 1997, s. 197 f. med hänvisningar till dansk och norsk litteratur), fastän ogiltighet hos ett sådant avtal i allmänhet inte skulle utsätta gäldenären för samma risk som uppkommer ifall en betalning inte blir befriande.

Om kärandens/överlåtarens yrkande om betalning *ogillas* därför att rätten anser att fordringen t.ex. är *ogiltig eller betald*, skulle *domen* således binda den som förvärvat fordringen under (eller före) rättegången, om svaranden/gäldenären vid domen var i god tro om överlåtelsen. Var gäldenären däremot i ond tro om att fordringen var överlåten, har en ogillande dom inte rättskraft mot förvärvaren, vare sig man följer Gärdes eller Ekelöfs formel. Vid ond tro redan under rättegången om att fordringen överlåtit, måste svaranden således välja mellan å ena sidan att yrka ogillande med hänvisning till överlåtelsen och bristande saklegitimation för käranden, vilket inte påverkar förvärvarens rätt, och å andra sidan att, om han vill ha anspråket ur världen, kräva att förvärvaren inträder som part i rättegången (se 13 kap. 7 § tredje stycket samt 13 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken).

För att en *dom* på *betalning till käranden* skall medföra att *en betalning i enlighet med domen blir befriande* för svaranden/gäldenären även om fordringen överlåtit under rättegången och gäldenären fått kännedom om eller haft

skälig anledning att misstänka detta när han betalar, är det knappast tillräckligt att svaranden vid tidpunkten för domen hade kunnat betala med befriande verkan. Det avgörande bör vara huruvida en förvärvare hade varit bunden av ett *avtal* som träffats före domen mellan svaranden och käranden, förutsatt att käranden då fortfarande var borgenären, *om att svaranden efter domen*, även om överlåtelse då skett och förvärvaren inte samtyckt, *skulle kunna betala med befriande verkan till käranden* (varvid förvärvaren naturligtvis skulle ha rätt att kräva ut beloppet från överlåtaren, med chans till sakrättsligt skydd enligt lagen om redovisningsmedel). Problemet är med andra ord huruvida en förvärvare är bunden av ett mellan borgenären (alltså den som fortfarande innehar fordringen) och gäldenären ingånget *avtal om att en överlåtelse skall sakna verkan mot gäldenären* eller, annorlunda formulerat, huruvida en förvärvare är bunden av ett *avtalat förbud mot överlåtelse*, med verkan att betalning alltid kan ske till den som vid avtalet var borgenären och aldrig behöver ske till en förvärvare. Om ett överlåtelseförbud skulle kunna avtalas mellan borgenären och gäldenären med sådan verkan mot en förvärvare, borde ett dylikt avtal som gäldenären ingått med den ursprungliga borgenären *utan ond tro om att denne redan överlåtit fordringen* också binda förvärvaren enligt grunderna för 29 § skuldebrevslagen, vilket i sin tur alltså skulle ha betydelse för rättskraften.

Huruvida ett avtal om överlåtelseförbud (eller om att en överlåtelse skall sakna verkan mot gäldenären) är giltigt enligt svensk rätt har inte reglerats i skuldebrevslagen för fordringar i allmänhet (däremot finns vissa regler i 11 § andra stycket växellagen och 14 § andra stycket checklagen). Svaret finns alltså åtminstone inte omedelbart i 27 § skuldebrevslagen, som anger att en förvärvare, oavsett om han är i god tro, inte har bättre rätt än överlåtaren;

överlåtare hade ju rätt till betalning! Saken är helt enkelt oreglerad (jfr Wallin, a.a. s. 185 f.).

En gäldenär kan ha flera skäl till att förbjuda en överlåtelse. Han kan vilja hindra att fordringen förvärvas av någon som, inom villkorens ram, går hårdare fram än vad ursprungliga borgenären förväntas göra. Detta argument torde delvis ligga bakom principen att den som betalar annans skuld normalt inte har regressrätt mot gäldenären (se Håstad, Tjänster utan uppdrag, 1973, s. 117 f. och 121 f.). Gäldenären kan vidare vilja vara säker på att betalning till den ursprungliga borgenären under alla omständigheter befriar honom från skulden. Han kan också tänkas ha ett fortlöpande avtalsförhållande med den ursprungliga borgenären och därför vilja vara förvissad om att få kvitta med senare uppkommande motfordringar utan att en överlåtelse av huvudfordringen skall medföra något hinder mot kvittning (jfr 28 § skuldebrevslagen). (Jfr Lando m.fl., Principles of European Contract Law. Part III, 2003, s. 107.) Om borgenären (t.ex. en entreprenör) ännu inte fullgjort sin prestation, kan gäldenären (t.ex. en byggherre) ha intresse av att borgenären inte överlåter fordringen, eftersom det kunde minska hans incitament att fullgöra enligt kontraktet (jfr Pedersen, Entreprenörtransporter, 1959, s. 43 och Ussing, Obligationsretten, Alm. del, 4 uppl. 1961, § 22.I.A.2.b in fine). För en förvärvare skulle ett överlåtelseförbud naturligtvis kunna komma som en obehaglig överraskning, men förvärvare av enkla fordringar som inte kontaktar gäldenären tar ändå många risker, eftersom de oavsett god eller ond tro med visst undantag inte får bättre rätt än överlåtare (se 27 § skuldebrevslagen), så ett överlåtelseförbud skulle bara utgöra en risk bland många andra. Det anförda talar för att ett överlåtelseförbud bör vara giltigt mot en förvärvare av fordringen.

Det finns emellertid argument också i andra riktningen. De risker som en förvärvare måste ta enligt 27 § skuldebrevslagen avser invändningar som gäldenären hade kunnat framställa mot överlåtaren. Nu gäller frågan huruvida ett överlåtelseförbud (en s.k. *betingelse* eller *belastning*) har *sakrättsligt skydd*. Att ett överlåtelseförbud saknar verkan mot borgenärens borgenärer, om fordringen uppkommit mot vederlag, är fastlagt. Om ett överlåtelseförbud hade gällt mot borgenärens borgenärer, skulle det ha öppnat dörren på vid gavel för insolventa personer att göra sig immuna mot utmätning genom att sälja värdefullt exekutionsunderlag och i samband med det avtala att fordringen på betalning inte skall kunna överlåtas (se 5 kap. 5 § utsökningsbalken samt Hessler, Allmän sakrätt, 1973, s. 466 ff. och Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, 6 uppl. 1996, s. 449 ff. samt NJA 2007 s. 455). En singularsuccessor har däremot inte samma behov av skydd mot ett överlåtelseförbud, eftersom singularsuccessorn utan skada skulle kunna avstå från förvärvet, medan borgenärens borgenärer redan har en fordran som de behöver få täckning för. En singularsuccessor förstår dock inte att han bör avstå från förvärvet, om han saknar kännedom om överlåtelseförbudet. Han har alltså behov av ett godtroskydd. Vissa betingelser är emellertid utan verkan även mot ondtröende singularsuccessorer (jfr Håstad, a.a. s. 440 f. och 451 med hänvisningar i not 34). Sålunda har Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1949 s. 645 ansett att ett offentligt uppspelande av förvärvade grammofonskivor inte band en förvärvare. I rättsfallet NJA 1966 s. 97 anfördes i de av Högsta domstolen fastställda domskälen (på s. 101 vid punkt 2) att en entreprenör enligt en bestämmelse i entreprenadkontraktet visserligen inte ägt att utan beställarens medgivande överlåta kontraktet på annan men att sagda bestämmelse inte kunde betaga entreprenören rätten att på sätt som skett på annan person överlåta sin rätt till betalning enligt kontraktet. Formuleringen kan läsas som en inskränkande tolkning av bestämmelsen, så att denna bara omfattade en överlåtelse av ent-

reprenörens förpliktelser, men det ligger närmare till hands att läsa domskälet så att ett faktiskt uppställt förbud mot överlåtelse av en penningfordran – t.o.m. en icke intjänad sådan – saknar verkan mot förvärvaren. Lindskog har hävdad att ett avtal mellan gäldenären och borgenären – om att betalning alltid skall kunna ske till borgenären utan hinder av en överlåtelse – generellt bör vara verkningslöst, eftersom gäldenären skulle ha ett tillräckligt skydd enligt 27 och 28 §§ skuldebrevslagen (Lagen om handelsbolag och enkla bolag, 2001, s. 208 med not 139). Däremot har Tiberg anfört att ett överlåtelseförbud ”är i regel fullt verksamt mot förvärvaren, och även mot personer med kännedom om förbudet till vilka förvärvaren velat överlåta fordringen.” (Tiberg & Lennhammer, Skuldebrev, växel och check, 7 uppl. 1995, kap. 3.d.4).

Frågan om ett överlåtelseförbuds verkan mot en förvärvare av enkla fordringar har under senare år fått stor uppmärksamhet på det internationella planet. Inom finansbranschen anses möjligheten av ett överlåtelseförbud vara så besvärande vid belåning av fakturor att branschen strävat efter att överlåtelseförbud skall vara ogiltiga i factoringsammanhang, och branschen har ibland nått sitt mål (se tyska Handelsgesetzbuch § 354a jämförd med Bürgerliches Gesetzbuch § 399 och American Uniform Commercial Code (USA), section 9-401 (1) (b), UNIDROIT Convention on International Factoring, article 6 (1) och UNCITRAL Model Law on Assignment of Receivables). I den senare modellagen stadgas i artikel 11: (1): “An assignment of a receivable is effective notwithstanding any agreement between the initial or any subsequent assignor and the debtor or any subsequent assignee, limiting in any way the assignor’s right to assign its receivables. (2) Nothing in this article affects any obligation or liability of the assignor for breach of such an agreement. A person who is not party to such an agreement is not liable on the sole ground that it had knowledge of the agreement.” I Principles of European Contract Law

(2003) anges i kapitel 11:301: “(1) An assignment which is prohibited by or is otherwise not in conformity with the contract under which the assigned claim arises is not effective against the debtor unless: (a) the debtor has consented to it; or (b) the assignee neither knew nor ought to have known of the non-conformity; or (c) the assignment is made under a contract for the assignment of future rights to payment of money. (2) Nothing in the preceding paragraph affects the assignor’s liability for the non-conformity.” I förbigående kan noteras att det framstår som märkligt att en överlåtelse av framtida (inte intjänade) fordringar skulle vara giltig trots ett överlåtelseförbud men inte en överlåtelse av redan intjänade fordringar utom om förvärvaren var i god tro om förbudet; förklaringen torde vara att ett factoringavtal är ett ramavtal som alltid avser framtida fordringar. En bestämmelse i ämnet finns även i Draft Common Frame of Reference (utg. av Study Group on a European Civil Code, 2008) III. 5:108, vilken dessvärre utgör en komplicerad kompromiss mellan motstridiga åsikter i frågan.

Sammanfattningsvis är det tvivelaktigt att ett överlåtelseförbud har någon verkan mot en förvärvare. Det gäller särskilt om förvärvaren var i god tro om förbudet vid sitt förvärv men också om förvärvaren då kände till överlåtelseförbudet. Rättsfallet NJA 1966 s. 97 talar snarast för att *ett överlåtelseförbud i princip saknar verkan mot förvärvaren*. För att en gäldenär med befriande verkan skall kunna betala till en överlåtare som inte har förvärvarens uppdrag att inkassera beloppet, måste gäldenären förmodligen – trots ett avtalat överlåtelseförbud – vara *i god tro om överlåtelsen vid betalningen*, så att 29 § skuldebrevslagen kan åberopas. Därmed går det inte att slå fast att, om en omtvistad fordran överlåtits under rättegången men svaranden då var i god tro om överlåtelsen, en *dom* som förpliktar svaranden att betala till käranden skulle berättiga svaranden att betala till käranden med befriande verkan, oav-

sett om svaranden efter domen men före betalningen fått kännedom om att fordringen överlåtits.

Av det anförda följer att GG, som ansågs betalningsskyldig, inte skall vägras resning redan på den grunden att domen, som förpliktar honom att betala till SF, också skulle berättiga honom till att betala med befriande verkan till SF, oberoende av numera uppkommen kännedom om att SF överlåtitt fordringen till Antartica och oberoende av huruvida SF har rätt att inkassera beloppet för Antarticas räkning. Hans otillräckliga intresse av resning beror i stället på möjligheten att deponera betalningen om överlåtelsen skulle ha skapat oklarhet om vem som är behörig betalningsmottagare. Frågan om hans intresse av resning ställs emellertid inte på sin spets, eftersom SF hade uppdrag att fullfölja rättegången i eget namn för Antarticas räkning (processkommission), varför ett åberopande av överlåtelsen under rättegången inte skulle ha påverkat domslutet.”